मध्ये मुहूर्त्तस्थिता विगतक्लमा ज्ञात्वा ताभीरोगं ग्राहयेत् । सूक्ष्मशुक्लार्द्रपिचुप्लोतावच्छन्नां कृत्वा मुखमपावृणुयाद्गृह्णत्यै क्षीरबिन्दुं वा दद्याच्छस्त्रपदानि वा कुर्वीत यद्येवमपि न गृह्णीयात्तदान्यां ग्राहयेत् । यदा च निविशतेऽश्वखुरवदाननं कृत्वोन्नम्य च स्कन्धं तदा जानीयाद्गृह्णातीति गृह्णतीं चार्द्रवस्त्रावच्छन्नां धारयेत्सेचयेच्च ! दंशे तोदकण्डूप्रादुर्भावैर्जानीयाच्छुद्धमियमादत्तइति शुद्धमाददानामपनयेत् । अथ शोणितगन्धेन न मुञ्चेन्मुखमस्याः सैन्धवचूर्णेनावकिरेत् । अथ पतितां तण्डुलकण्डनप्रदिग्धगात्रीं तैललवणाभ्यक्तमुखीं वामहस्ताङ्गुष्ठाङ्गुलीभ्यां गृहीतपुच्छां दक्षिणहस्ताङ्गुष्ठाङ्गुलिभ्यां शनैरनुलोममनुमार्जयेदामुखाद्वामयेत्तावद्यावत्सम्यग्वान्तलिङ्गानीति । सम्यग् वान्ता सलिलसरकन्यस्ता भोक्तुकामा सती चरेत् । या सीदति न चेष्टते सा दुर्वान्ता तां पुनः सम्यग्वामयेत् । दुर्वान्ताया व्याधिरसाध्य इन्द्रमदो नाम भवति: अथ सुवान्तां पूर्ववत्सन्निदध्यात् शोणितस्य च योगायोगानवेक्ष्य जलौकोव्रणान्मधुनावघट्टयेच्छीताभिरद्भिश्च परिषेचयेद्बध्नीत वा व्रणं कषायमधुरस्निग्धशीतैश्च प्रदेहैः प्रदिह्यादिति । भवति चात्र । क्षेत्राणि ग्रहणं जातीः पोषणं सावचारणम् । जलौकसाञ्च यो वेत्ति तत्साध्यान् स जयेद्गदान्" ।

जलार्क पु० जलप्रतिबिम्बितोऽर्कः । जलप्रतिबिम्बितसूर्य्ये "प्रकृतिस्थोऽपि पुरुषो नाज्यते प्राकृतैर्गुणैः । अविकारादकर्त्तृत्वात् निर्गुणत्वात् जलार्कवत्" भाग० ३।२।१ ।

जलार्णव पु० जलमयः अर्णवः । अन्त्ये स्वादूदके समुद्रे ।

जलार्द्रा स्त्री जलेनार्द्रा । आर्द्रतालवृन्ते "धुवित्रं तालवृन्तं स्यात् तद्वदुत्क्षेपणञ्च तत् । जलेनार्द्रं जलार्द्रा स्यात्" वैज० २जलार्द्रवस्त्रे न० हारा० ३जलेनार्द्रे च त्रि० । "पुष्पासारैः स्नपयतु भवान् व्योमगङ्गाजलार्द्रैः" मेघ० ।

जलालु पु० जलजात आलुः शा०त० । (पाणिया आलु) आलुकभेदे राजनि० । [शालूके राजनि० ।

जलालुक ग० जलस्यालुरिव कायति कै–क । पद्मकन्दे

जलालुका स्त्री जले अलति गच्छति अल–गत्यादौ वा० उक । जलौकायां शब्दर० । [जलौकायां भरतः ।

जलालोका स्त्री जले आलोक्यते आ+लोक–कर्म्मणि घञ् ।

जलावर्त्त पु० आ+वृत–णिच्–भावे अच् ६त० । जलस्य स्वतो भ्रमणे जटाधरः ।

जलाशय पु०जले तत्समीपे आशेते आ+शी–अच् । १उशीरे अमरः २नामज्जके गन्धद्रव्यभेदे राजनि० । आ+शी–आधारे अच् ६त० । ३समुद्रे हेमच० । ४जलाधारे तड़ागादौ "कुशेशयैरत्र जलाशयोषिताः" माघः । "न वासोभिः सहाजस्रं नाविज्ञाते जलाशये" "तेनैव सार्द्धं प्रास्येयुः स्नात्वा पुण्यजलाशये" मनुः । तद्भेदादि जलाशयोत्सर्गशब्दे दृश्यम् । जलमाशय आधारो यस्य । ५शृङ्गाटके राजनि० । ६गुण्डालीवृक्षे स्त्री राजनि० ।

जलाशयोत्सर्ग पु० ६त० । कूपादेर्जलाशयस्य प्रतिष्ठारूपे उत्सर्गे जलाशयोत्सर्गतत्त्वे तस्य भेदलक्षणादिकमुक्तं यथा "अथ जलाशयाः । ते च खननसाध्याश्चत्वारः । कूपवापीपुष्करिणीतड़ागरूपाः । तथाच मत्स्यपुराणम् । "एवमेव पुराणेषु तड़ागविधिरुच्यते । कूपवापीतड़ागेषु तथा पुष्करिणीषु च" । कूपोऽद्वारकोगर्त्तविशेषः वद्धसोपानकोऽयं वापीति द्वैतनिर्णयः । वस्तुतो वापीलक्षणं वक्ष्यते । पुष्करिणीतड़ागावाह वशिष्ठसंहितायाम् "चतुर्विंशाङ्गुलोहस्तोधनुस्तच्चतुरुत्तरः । शतधन्वन्तरञ्चैव तावत् पुष्करिणी मता । एतत्पञ्चगुणः प्रोक्तस्तड़ागइति निश्चयः" । धनुर्हस्तचतुष्टयं चतुरुत्तरश्चतुर्गुणहस्तोयस्तद्धनुः तथाच विष्णुधर्मोत्तरे प्रथमकाण्डम् "द्वादशाङ्गुलिकः शङ्कुस्तद्द्वयञ्च शतः स्मृतः । तच्चतुष्कं धनुः प्रोक्तं क्रोशोधनुःसहस्रकः" । कापिले "चतुर्विंशाङ्गुलोहस्तश्चतुर्भिश्च करैर्धनुः" । शयोहस्तस्तेन खातचतुर्दिक्षु विंशतिहस्तान्यूनतायां चतुःशतहस्तान्यूनान्तरत्वेन पुष्करिणी । चतुर्द्दिक्षु पञ्चचत्वारिंशद्धस्तान्यूनतायां सहस्रद्वितयहस्तान्यूनान्तरत्वेन तड़ागः । एतत्तु जलाधारपरं नतूपरितटपरम् । नव्यवर्द्धमानधृतोवशिष्ठः "शतेन धनुर्भिः पुष्करिणी त्रिभिः शतैर्दीर्घिका । चतुर्भिर्द्रोणः पञ्चभिस्तड़ागः । द्रोणाद्दशगुणा वापी" इति संहितायामन्तरपदश्रुतेरत्रापि तथावगम्यते । तेन चतुर्द्दिक्षु पञ्चत्रिंशद्धस्तान्यूनतायां द्वादशशतहस्तान्तरान्यूनत्वेस दीर्घिका । चतुर्द्दिक्षु चत्वारिंशद्धस्तान्यूनतायां षोडशशतहस्तान्तरान्यूनत्वे द्रोणः । चतुर्द्दिक्षु त्रिंशदधिकशतहस्तान्यूनतायां षोडशसहस्रहस्तान्तरान्यूनत्वेन वापी । करोऽत्र कफोण्युपक्रममध्यमाङ्गुल्यग्रपर्य्यन्तः तथाच कल्पतरुरत्नाकरयोः "मध्याङ्गुलिकूर्परयोर्मध्यः प्रामाणिकः करः" । तत्करणफलमाहादित्यपुराणम् "सेतुबन्धरता ये च तीर्थ-